

İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5035
I S S N No: 0378-3863

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

**THE JOURNAL
FOR SOUTH-EASTERN
EUROPEAN STUDIES**

Yıl: 2011

Issue - Sayı: 19

Hakemli Dergi

İSTANBUL - 2011

YANYA MÜSTAHKEM MEVKİ KOMUTANI VEHIP BEY'İN (PAŞA-KAÇI) YUNANİSTAN ESARETİNE DAİR HATIRATI

Yüksel NİZAMOĞLU*

ABSTRACT

THE COMMANDER OF IOANNINA FORTIFIED AREA VEHIP BEY'S MEMOIRS ABOUT HIS CAPTIVITY IN GREECE

It is the first time that in this article Vehip Bey's memoirs of twenty pages are commented, who was the commander of Ioannina fortified area in the Balkan Wars. Vehip Bey wrote them during his nine month of captivity in Greece. The work has an Ottoman officer's, then a major, impressions about Greece, his comparisons between Greece and Ottoman State, his troubles during his captivity and his ideas and memoirs about the loss of Ioannina.

Key Words: Vehip Bey, Ioannina, Greece, Esat Pasha.

GİRİŞ

Vehip Bey, 1875 yılında Yanya'da dünyaya gelmiştir. Harbiye Mektebi'ni 1313-1 sicil numarasıyla birincilikle bitirmiş, daha sonra Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne girmiş, buradaki öğrenimini başarıyla tamamlayarak Osmanlı ordusunda göreve başlamıştır. İlk görev yeri olan Genelkurmay Başkanlığı bünyesindeki vazifesinden sonra IV. Ordu emrinde çalışmış, 15 Ocak 1906'da Manastır Askeri İdadisi'ne Ders Nazırı Yardımcısı olarak tayin edilmiş, burada görev yaptığı dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiştir. 23 Temmuz 1908'de Manastır'da sonradan Hürriyet Meydanı adını alan meydanda hürriyeti ilan eden beyannameyi okuyan Vehip Bey, bundan sonra

* Dr., Fatih Üniversitesi.

kısa bir süre II. Ordu emrinde Edirne’de bulunmuş, buradan da Harp Okulları Komutanlığı’na tayin edilmiştir. Vehip Bey 1909-1911 arasındaki bu görevinin sonunda doğduğu yer olan Yanya’ya Müstahkem Mevki Komutanı olarak tayin edilmiş ve Balkan Savaşı’nda Yanya’yı Yanya Kolordusu Komutanı olan ağabeyi Esat Paşa ile birlikte 1912 yılının Ekim ayından 1913 yılının Mart ayı başına kadar savunmuştur. Yanya Muharebeleri, Garibaldicilerle birlikte hareket eden Yunanlıların Epir Ordusu’na karşı yapılmıştır. Ayrıca Yanya çevresindeki Rum köyleri de bu sırada isyan ederek Yunanlılarla birlikte hareket etmişlerdir. Diğer taraftan Yanya Kolordusu’nda görev yapan Arnavut askerler, Arnavutluk’un bağımsızlığını ilan etmesiyle firara başlamışlar, ordunun ihtiyacı olan silah ve cephane bir türlü Yanya’ya getirilememiş, iase sıkıntısı da gittikçe artmıştır. Bütün bu olumsuz gelişmeler sonunda Vehip Bey ve ağabeyi Esat Paşa, Yanya’yı Yunanlılara teslim etmek zorunda kalmışlar ve Yunan ordusuna esir düşmüşlerdir.¹

Yanya’nın kaybı daha sonra pek çok eleştiriye de neden olmuştur. A. İzzet Paşa ve Süleyman Şefik Paşa hatıralarında Yanya’nın kaybı konusunda Vehip Bey’i suçlamışlar, hatta İngiliz istihbaratının hazırladığı raporlarda, şehrin Yunanlılara ordunun daha rahat hareket edebilmesi için teslim olduğu belirtilmiştir.² Bu tür iddialara Vehip Bey’in cevabının ne olduğunu anlamak bakımından bir hatıratının bulunması elbette büyük bir önem taşımaktadır. Milli Kütüphane’de uzun araştırmalar sonunda bulunabilen Vehip Bey’in hatıratı dijital ortamda 52-Hk-885 kod numarasına sahip olup, 486 sayfalı çeşitli eserlerin içinde ve 408-427 sayfaları arasında 20 sayfa olarak yer almaktadır. Eserin ilk sayfasında 16 Haziran 1329 tarihi yer almakta ve bu tarihten esaretin sona erdiği Kasım ayı sonuna kadar çeşitli gözlem ve hatıraları bulunmaktadır.

Vehip Bey’in “Yunanistan Hatıratından Bir Nebze” adını taşıyan el yazması eseri; “*Haziranın onaltıncı günü sabahleyin gönlümü istila eden âlâmı teskin için sahil-i bahrde kâin ufak bir kahvehaneye gittim*” cümlesiyle başlamaktadır. Vehip Bey eserinde bir sıra takip etmeden esirlik dönemindeki izlenimlerini anlatmaktadır. Vehip Bey hatıratında Hafız Şirazi gibi şairlerin şiirlerinden beyitlere de yer vermiştir. Eserde Yunanistan izlenimleri dışında çeşitli kişilere yazdığı mektuplar yer almakta, bu mektuplarda Balkan Savaşı’nda Yanya’nın kaybına dair bilgiler de bulunmaktadır. Muhtevası

¹ Geniş bilgi için bkz; Yüksel Nizamoğlu, “Vehip Paşa (Kaçı)’nın Hayatı ve Askeri Faaliyetleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 10-143

² Nizamoğlu, Vehip Paşa’nın Hayatı, s. 140-141

nedeniyle eser “Vehip Bey’in Yunanistan İzlenimleri” ve “Vehip Bey’in Yunanistan’dan Yazdığı Mektuplar” şeklinde iki bölümde ele alınmıştır.

VEHIP BEY'İN YUNANİSTAN İZLENİMLERİ

Vehip Bey’in eserinde esaretin ve gurbetin izleri fazlasıyla kendini göstermekte, içine düştüğü hüznü ortam yer yer duygusal ifadelerle yansıtmaktadır. Vehip Bey, bazen denizi görüp kendisini çok garip hissetmekte, bazen kahvehanede bir kafeste gördüğü kanaryaya bakıp hürriyeti hatırlamaktadır. Hatta kanaryanın kendisiyle konuştuğunu ve “*Ey biçare! Niçin garip garip oturuyorsun?... Gaddar insanlar, senin gibi beni de esir ettiler. Hem senden nice zaman evvel hürriyetimi gasb ettiler. Senin hürriyetinin iade olunacağına hiç olmazsa ümidin var*” dediğini hayal etmektedir. Etraftan geçen köylülerin farklı kıyafetini görüp saatlerce kendisini hayran hayran seyretmelerinden rahatsız olan Vehip Bey, ilk geldikleri zamanlarda lokantada yemek yerken görenlerin “*bunlar da tabii ki insan gibidir, hareketleri, tavırları da edibanedir*” şeklindeki konuşmalarından ve bazen gösterilen medeni tavır ve davranışlardan memnun olmakta, hatta zaman zaman esareti bile unutmaktadır. Vehip Bey, halkın kendilerine yakın davrandığını, gazetelerde kendileriyle ilgili güzel bir haber gördüklerinde hemen gelip haber verdiklerini, özellikle ihtiyar kadınların çocuklarından, vatanlarından ayrılmalardan dolayı kendilerine acıdıklarını, hatta biran önce esaretten kurtulmaları için dua ettiklerini belirtmektedir.³

Vehip Bey, Yunanistan’daki esaret döneminde Meyolonki (?) adında bir sahil kasabasında kalmıştır. Bu kasaba Yunan isyanına kadar Osmanlı egemenliğinde kalmış, ancak Yunan isyanına iştirak ederek 1826-1827’de ayaklanmış, isyan Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırılmışsa da yabancı devletlerin müdahalesiyle yeni kurulan Yunanistan’a bırakılmıştır. Kasaba halkı o zamandan kalma ağaçları hatıra olmak üzere kesmediği gibi, Osmanlı egemenliğinden kurtuldukları günü de milli bayram olarak kutlamaktadır. Vehip Bey, “*cin fikirli bir zat*” olarak değerlendirdiği İngiliz şair Lord Byron’un da Türklerin sözde kötülüklerini Avrupa’ya anlatarak Yunanlıların bağımsızlığında etkili olduğunu yazmaktadır.⁴

³ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, Milli Kütüphane Elyazması Eserler Bölümü 52 Hk 885, s. 1-2

⁴ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 2

Vehip Bey'e göre, Yunanlılar mezarlıklarına çok önem vermekte, mezarlıklara girenler bir gül bahçesiyle karşılaşmakta ve kendilerini gezintiye çıkmış sanmaktadırlar. Özellikle bahçıvan ve ressamların ortaya koyduğu eserlerden dolayı Yunanlılara "*Müzehane-i Millet*" bile denilse yanlış olmaz. Vehip Bey'in bulunduğu kasabada geceli gündüzlü çalışan bir şehriye fabrikası bulunmakta, pirinç fazla olmadığından onun yerine şehriye kullanılmaktadır. Petrol olmadığından ispiro ile lamba veya zeytinyağıyla kandil yakılmakta, gaz çok pahalı olduğundan tercih edilmemektedir. Şeker de çok pahalı olduğundan bal kullanılmaktadır. Vehip Bey'e göre, Yunanistan Hükümeti yerli malları korumak için yabancı mallara fazla vergi koymakta, bu durum ithal yoluyla gelen malların pahalı olmasına neden olmaktadır.⁵ Vehip Bey esarete bulunduğu kasaba hakkında başka bilgiler de vermekte, burada bir şimendifer fabrikasının olduğunu, kuzey tarafında bir dağ bulunduğunu, diğer üç tarafının ise deniz olduğunu belirtmektedir.⁶ Kasabada şimendifer fabrikasından başka konyak, testi ve zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Kasaba çevresi gayet muntazamdır ve en ufak bir köye bile şose vardır.⁷

Vehip Bey'e göre Yunanlılarda "*milliyetçilik*" düşüncesi çok gelişmiştir. Vehip Bey "*en cahil*" olarak gördüğü bir köylü çocuğuyla görüşmüş; çocuk Fatih'in İstanbul'u aldığını, ancak yakında kurulacak mükemmel bir teşkilatla başta İstanbul ve İzmir olmak üzere bütün Anadolu'yu alacaklarını ve Türkleri Arabistan'a göndereceklerini söylemiştir. Yunan Hükümeti köy okullarında bile Türkler aleyhine propaganda yapmakta, çeşitli haritalarla "*Hellenizm*" düşüncesini devam ettirmekte ve halkın Türklere karşı intikam duygularının artması için çalışmaktadır. Vehip Bey burada bir mukayese yaparak, Türklerin ise en ihtiyarında bile yeni yurtlar fethetmeyi bırakın, eldeki vatanın korunması düşüncesinin bile olmadığından şikayet etmektedir. Vehip Bey, Yunanlıların eğitime çok önem verdiklerini belirterek, buna delil olarak hamalların bile her gün gazete okuyarak yaşanan olaylardan haberdar olmalarını göstermektedir. Yunanlılarda vatan duygusu o kadar gelişmiştir ki, ellerindeki bütün para ve malları ileride devlete vereceklerine dair yemin etmişlerdir. Yunan Hükümeti de bundan yararlanarak sekiz dokuz ay süren savaştan sonra bile "*şeref-i hükümet ve millet-i namus*" için altmış yetmiş bin esirin masraflarını "*iane*" yoluyla karşılamakta ve maaşlarını günü gününe ödemektedir.⁸

⁵ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 3

⁶ Vehip, a.g.e., s. 13

⁷ Vehip, a.g.e., s. 15

⁸ Vehip, a.g.e., s. 3-4

Vehip Bey, Yunanistan'da huzuru bozacak inzibat olaylarının yaşanmadığını, altı aydır tek bir hadise ile bile karşılaşmadığını aktarmaktadır. Yunanistan halkı çoğunlukla fakir olduğundan kendi iş ve gücüyle meşgul olmakta, yemek olarak balık tercih edilmektedir. Kadınların çoğu yükseköğrenim görmüş olduğundan *"tam bir diplomat lisanıyla tekellüm etmektedirler"*. Vehip Bey Yunanistan'la ilgili bu övgülerden sonra bazı eleştiriler yapmayı da ihmal etmez. Yunanlıların aydınları bile gazete haberlerini kesin bilgi olarak kabul etmekte, hatta bir iki gün sonra o haber tekzip olsa da fikirlerini değiştirmemektedirler. Vehip Bey'e göre Yunan ordusu disiplin yönünden çok eksiktir. Askerler bir subayla karşılaştıklarında subayın rütbesi çok yüksek de olsa sadece başıyla selam vermekte, sigarasını gizlememekte ve elleri arkasında olarak bir arkadaşıyla konuşur gibi davranabilmektedir.⁹ Ancak Vehip Bey, Yunan askerlerinin bir başka yönünü ise övgüyle anlatmaktadır. Yunan askerleri genellikle okuryazar olup her gün gazete okumakta, sabah ve akşam gelen gazeteler sayesinde dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmektedirler.¹⁰

Vehip Bey Yunanlılarla ilgili olarak rüşvetin yaygın olduğu tespitini de yapmaktadır. Aslında Hükümet rüşvete karşıdır, ancak rüşvet ve yolsuzluğun önu bir türlü alınamamaktadır. Vehip Bey buna örnek olarak sekiz ay içinde on beş defa müracaat etmelerine rağmen cevap verilmemesini göstermekte ve aslında birkaç Frank rüşvet karşılığında her işin çözülebileceğini iddia etmekte, daha da ileri giderek Yunanlılar için *"dini imanı para"* ifadesini kullanmaktadır. Yunanlıların Merkez Komutanı bile otelcilerle anlaşmış ve günlüğü yarım frank olan yatakların Türk esirlere bir buçuk franga verilmesini sağlamıştır. Komutanlarla otelcilerin işbirliği sonucunda hem otelciler, hem de subaylar haksız gelir elde etmişlerdir.¹¹

Vehip Bey Yunanistan'da iç güvenliğin jandarma tarafından sağlandığını belirtmekte, Osmanlı Devleti'nde polis, bekçi, belediye çavuşu, tahsildar gibi farklı kişiler tarafından yapılan işlerin jandarma tarafından üstlenilmesini olumlu olarak değerlendirmekte ve aynı yöntemin Osmanlı ülkesinde de uygulanmasını teklif etmektedir. Böylece bütün bu işler jandarma vasıtasıyla tek elden idare edilecek ve farklı birimlere ihtiyaç olmayacaktır.¹²

⁹ Vehip, a.g.e., s. 4

¹⁰ Vehip, a.g.e., s. 15

¹¹ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 4-6

¹² Vehip, a.g.e., s. 4-5

Vehip Bey, 1912 yılının Ekim ayından itibaren Mart ayı başına kadar savaştığı Yunan ordusu hakkında başka düşünceler de belirtmektedir. Vehip Bey'e göre Yunan ordusunun subayları işlerini samimi bir şekilde yapmakta, özellikle Osmanlı ordusunun aksine tecrübeli subaylarından mutlaka yararlanma yoluna gidilmektedir.

Vehip Bey bu arada Yunan halkının çok dindar olduğunu belirterek buna bazı örnekler de vermektedir: *"Ekseri kimselere tesadüf ederim ki, peksimedi kahveye batırub o esnada bile birkaç defa istavroz çıkarmadan rahat edemez. Yemek esnasında istavrozu terk eden hiç görülmemiştir. Cenaze giderken bir asker tesadüf etse mutlaka bir müddet resm-i ta'zim vaziyetinde kalır"*. Vehip Bey'e göre Yunanlıların başarılarının sırrı dinlerine bağlılıklarından kaynaklanmaktadır.¹³

Vehip Bey Yunanlıların hastanelerini ise beğenmemekte, Osmanlı ülkesindeki güzel karyolaların ve yatakların olmadığını, hastaların bir ot minderde ya da kerevitte yatırıldığını, zaten çoğu hastanede doktor da bulunmadığını ileri sürmektedir. Vehip Bey, hastanelerin yemeklerinden de şikayet ederek, yemeklerin yenilecek gibi olmadığını belirtmektedir. Zaten hastanede sabahları zeytinyağıyla veya keçi eti ile şehriye çorbası veya börülce, akşamları ekşi peynir ya da acı, çürümüş zeytin verilmektedir. Ekmekleri de siyah, yanık ve ekşidir. Vehip Bey'e göre, Yunan aşçıları yemek pişirmeyi bilmezler. En meşhur lokantalarında bile ancak üç çeşit yemek vardır. *"Bir kabak pişirmeyi bilmezlerse artık bunlara aşçı demek nasıl münasib alır?"* demektedir. Yemeklerden bir hayli şikayet eden Vehip Bey pasta, suböreği ve baklavanın da bulunduğu kahvehanelerden ise memnun görünmektedir.

Vehip Bey eserinde sık sık Yunanistan'daki hayat pahalılığından şikâyet etmekte ve çeşitli yiyecek ve giyeceklerin fiyatlarını Osmanlı ülkesiyle mukayese etmektedir. Yumurta otuz paraya kadar çıkmakta, yaş üzüm en bol olduğu zamanda ancak elli paraya inmektedir. Pirinç altı kuruştur. Balığın kaynağı burası olduğu halde fiyatı İstanbul'un iki misli olup balık yumurtası da bir Osmanlı lirasıdır. Giyilebilecek durumda olan kıyafetler Türkiye'nin iki üç misli fiyatına satılmaktadır. Vehip Bey yerli üretimin bile çok pahalı olmasına hayret etmekte, yabancı malların fiyatının ise tamamen satıcının insafına bağlı olarak belirlendiğini ileri sürmektedir.¹⁴ Yunanistan'da meyveler çoğunlukla

¹³ Vehip, a.g.e., s. 5-6

¹⁴ Vehip, a.g.e., s. 6

dışarıdan geldiğinden fiyatlar çok pahalıdır. Yaş zerdali, elma ve armut dört beş kuruşa satılmaktadır. Kibrit, sigara kağıdı tekel olduğundan Türkiye'de üç kutusu on paraya olan kibrit, burada kutusu on paradan satılmaktadır¹⁵. Sebzesi, meyvesi bol ise de Yunanistan'ın diğer yerleri gibi burası da pahalıdır. Paraları mankır, drahmi, frank, kaymeden ibarettir. Lokantada yemeğin tabağı dört kuruş, ekmeğin kıyyesi üç kuruş, kahvenin fincanı yirmi paradır. Vehip Bey'e göre yabancı mallarının çok pahalı olmasının nedeni gümrük vergisinin fazla olması, Osmanlı Devleti'ndeki kapitülasyonların olmamasından dolayı istedikleri kadar gümrük vergisi alabilmeleridir.¹⁶

Vehip Bey, "*Hilâle karşı adavetleri o kadar büyüktür ki, icra-yı mezalimde hukuk-ı düvel, hukuk-ı ecanibiyeyi zerre kadar hatıra ve hayale getirmezler*" sözleriyle Yunanlıların Müslümanlara olan düşmanlıklarını anlatmakta ve buna dair örnekler vermektedir. Yunanlılar esir Osmanlı askerlerinden "*hilâlin rehberi*" olarak gördükleri tabur imamlarını mahvetmeye çalışmışlar, onlara yiyecek bile vermemişlerdir. Bu davranışlarıyla büyük ve küçük devletlerin imzaladığı Cenova Antlaşması'nı ihlal ederek, "*memurin-i ruhaniyenin esir ad olunamayacağı*" hükmünü yerine getirmemişlerdir. Yunanlılar tabur imamlarını kışlaya hapsedtikleri gibi onları "*hakk-ı hava-yı teneffüsten bile mahrum ederek*" öldürmeye çalışmışlar, yeterince yemek vermediklerinden Vehip Bey dahil olmak üzere esir tabur imamları hastanelik olmuştur. Hastanede de yemek ve ilaç vermeyerek esirleri öldürmeye çalışmışlardır. Vehip Bey'in reçetesine kuvvet ilacı ve tavuksuyu çorba yazılmasına rağmen bunlar da verilmemiştir. Bu baskılar daha da ileri bir boyuta gelmiş ve esir askerlerden bazıları Yunanlılar tarafından süngülenerek öldürülmüş, buna itiraz eden alay komutanı Kemal Bey de başka bir yere gönderilmiştir. Vehip Bey'in kaldığı otelde de hoş olmayan olaylar yaşanmış, birkaç sarhoş Yunanlı, Türk esirlere hakaret etmiş, Jandarma Komutanı'na haber verilmesine rağmen Komutan herhangi bir girişimde bulunmamıştır.¹⁷

Vehip Bey Yunanlıların bağımsızlıklarını Fatih Sultan Mehmet ve Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'ya borçlu olduklarını söylediklerini belirtmektedir. Rumlar, Fatih'in din ve dillerinde serbest olmalarına imkân tanınması sayesinde kimliklerini muhafaza etmişler, Tepedelenli Ali Paşa'nın da Osmanlı Devleti'ne karşı isyanı sırasında Rumlardan paralı asker kullanması ve onlardan çeteler

¹⁵ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 10

¹⁶ Vehip, a.g.e., s. 14

¹⁷ Vehip, a.g.e., s. 7-8

oluşturmasıyla bağımsızlık yolları araştırmaya başlamışlardır. Böylece yavaş yavaş her yerde isyan çıkmış ve Rumlar bağımsız olmuşlardır. Vehip Bey esareti sırasında Yunanistan'da gittiği yerlerde pek çok cami, tekke ve medrese görmüş, ancak Müslüman halkla hiç karşılaşmamıştır. Vehip Bey bu gözlemden şu sonucu çıkarır: Yunanlılar nasıl Yunanistan'da Müslüman halk bırakmamışlarsa Balkan Savaşı ile elde ettikleri Yanya ve Selanik çevresinde de birkaç sene içinde hiç Müslüman bırakmayacaklardır. Vehip Bey'e göre Osmanlı Devleti, İslamiyetin bir gereği olarak Fatih'in Rumlara verdiği imtiyazları devam ettirmektedir. Yunanlılar ise "*medeniyet-i Hristiyanîye hunharlığı emrediyor imiş*" gibi hareket etmektedirler.

Vehip Bey, Yunanlıları hayvan hakları konusunda da eleştirmekten geri durmaz. Yunanlılar tek atlı arabaya on kişi, çift atlı arabaya onaltı kişi binerek hayvanlara zulmetmektedirler.¹⁸

VEHIP BEY'İN YUNANİSTAN'DAN YAZDIĞI MEKTUPLAR

Vehip Bey'in Yunanistan'daki esareti dokuz ay devam etmiş ve bu sırada çeşitli kişilere mektuplar yazmıştır. Vehip Bey yazdığı hatıratta bu mektuplardan bir kısmına yer vermiştir. Eserde yer alan mektuplar; ağabeyi Esat Paşa, babası Mehmet Emin Efendi, Hamdi Bey, Şeyh Sırrı Efendi ve Necip Efendi ile Harbiye Nezareti'ne yazılmıştır. Vehip Bey mektuplarda kendi durumunu anlatmış, yer yer Yanya Muharebeleri'ne ait hatıralarına da çok ayrıntılı olmasa da temas etmiştir.

Vehip Bey, 27 Mayıs 1913 tarihinde "*Ya Hazret-i Hamdi*" şeklinde başlayan bir mektubu Hamdi Bey'e göndermiş ve yaşadıklarıyla son durumu hakkında bilgiler vermiştir. Vehip Bey sıhhati hakkında önce tembellikten, sonra da esaretten dolayı haberdar edemediğini belirtmekte ve Yanya'daki komutanlığı sırasında yaşadıklarını anlatmaktadır. Yanya'da görev yaptığı sırada her taraftan Balkan devletlerinin ordularıyla kuşatılan Garp Ordusu'nun iletişimden mahrum olduğunu, hatta ecnebi postaların bile işlemediğini, telgraf hatlarının da kesik olduğunu belirtmektedir. Vehip Bey, Hamdi Bey'e komutanlığı ve esareti sırasında yaşadıklarını zaman ve zemin müsait olduğunda yazsa şimdiye kadar okuduğu seyahatnamelerin solda sıfır kalacağını ifade etmektedir. Vehip Bey, Yanya Muharebeleri sırasında askerlerin karlar üzerinde

¹⁸ Vehip, a.g.e., s. 9

kuş tüyü yataklarda uyur gibi uyuduklarını, atların çamurlar içinde kaybolduklarını, bir ekmeğin fiyatının kırk kuruşa kadar çıktığını yazmaktadır. Bundan sonra ise Yanya'nın düşüşüyle ilgili bilgiler vermektedir. Yunanlıların taarruzları sırasında kendisinin Bijan mıntıkasındaki "*nokta-i istinad*" siperlerinde bulunduğunu, bu mevkiinin Bijan Kalesi için kilit konumunda olduğunu belirtmektedir. Yunanlılar da buranın önemini anlayarak karşısına bir obüs bataryası yerleştirmişler ve sürekli top ateşine tutmuşlar, bu durum her gün birkaç askerin kaybına neden olmuştur. O sırada Türk askerinin maneviyatı iyi olduğundan "*azim ve sebatlarını*" korumuşlar, altı ay süreyle direnmeyi başarmışlardır. Vehip Bey'e göre kendisinden on misli güçlü olan, dinç bir vaziyette bulunan kuvvetlere "*bir fırka kadar canlı cenazenin karşı duruşu*", ancak Osmanlı'ya özgü bir başarıdır. Ancak ne yapılırsa yapılsın, böyle dengesiz bir savaşın kaybedilmemesi mümkün değildir. Zaten Yanya vilayeti, dört taraftan düşman ordularıyla kuşatılmış, etraftan erzak ve cephane yardımı alma imkânı kalmamıştır. Vehip Bey'e göre, Yanya savunmasının yine de bu kadar uzun sürmesi komutanların tedbiri sayesinde olmuştur. Vehip Bey muharebeyle ilgili bu bilgilerden sonra savunmanın son iki gününde Yunanlıların otuz bin mermisine karşılık otuz mermi bile atılamadığını belirtmektedir.¹⁹

Vehip Bey, Hamdi Bey'e yazdığı mektupta muharebe safahatına ait bazı hatıralarına da yer vermektedir. Dehşetli bombardımanın devam ettiği bir gün erzak almak için Yanya'ya gitmek üzere yola çıkmış, dört bir yanından Yunanlıların ateşlerine maruz kalmışsa da sağ salim Yanya'ya ulaşmayı başarmıştır. Yine başka bir gün Alay Komutanlığı'ndan gelirken göl civarında yaylın ateşine tutulmuş, "*dolu daneleri gibi kurşun yağmuru*" ile karşılaşmış, ancak yara bile almamıştır. Vehip Bey benzer bir olay daha anlatır. 2 Şubat 1913 günü Servayani Köyü'nde bulundukları sırada Yunan şarapnelleri yağmaya başlamış, günlerce devam eden ateşe rağmen hayatta kalmayı başarmıştır.²⁰

Vehip Bey Hamdi Bey'e yazdığı mektupta Yanya'nın düşüşünü ise şu şekilde anlatmaktadır:

4 Mart günü Alay Komutanının yanında olduğu sırada Yunan saldırısının başladığına dair her taraftan telefonlar gelmeye başladığını ve topçu komutanlarının ellerinde üç dört top mermisi kaldığını bildirdiklerini anlatmakta, zaten seri ateşli topların mermi kalmadığından bir aydır

¹⁹ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 11-12

²⁰ Vehip, a.g.e., s. 12

kullanılamamasından dolayı ümitsizliğinin iyice arttığını kaydetmektedir. Müstahkem Mevki'nin elinde sadece Yunanlılardan ele geçirilen topraklarla eski mantelli topraklar kalmıştır. Asıl kötü haber ertesi gün gelmiş ve Müstahkem Mevki'nin sağ cenahı olan Manulasa Mıntıkası Yunanlılar karşısında tutunamayarak çökmüş ve asker geri kaçmaya başlamıştır. Vehip Bey'e göre buradaki kuvvetlerin dağılmasında askerinin açlığı ve cephanenin yokluğu etkili olmuştur. Yunanlıların Epir ordusu ilerleyerek şehir girişine kadar gelmiş, ancak yaşanan mağlubiyet büyük komutanlar dışında diğer subay ve askerlere bildirilmemiştir. Vehip Bey bunun üzerine Müstahkem Mevki Komutanı olarak Yanya'yı savunan mıntika komutanlarına verdiği son emrini şu şekilde vermiştir:

"1. Düşman münhezimen ricat eden Müretteb İkinci Fırka'yı takiben şehir medhaline yürüdü. Ric'at eden askerimizden hiçbir hayır yoktur.

2. Mıntikanız vazife-yi harbiyesini Osmanlılığa layık bir surette fedakarane ifa ve bu saatte ikmal eylemiştir.

*3. Yarın sabah beyaz bayrak açınız, bu gece düşmanın baskınlarına karşı müteyakkız olunuz. Bilahare esliha ve mühimmatı tahrib ediniz. Cenab-ı Hak, bilcümle silah arkadaşlarımıza selamet, müsebbiblerine lanet etsin.*²¹

Ertesi sabah ortalığın aydınlanmasıyla Vehip Bey'in emri yerine getirilerek beyaz bayrak çekilmiş, silah ve cephane tahrip edilmiştir. Şehrin tesliminden sonra Yunan Hükümeti subaylara iyi davranmış, bütün subayları önce otomobillerle Preveze'ye, oradan da vapurlarla Yunanistan'a sevk etmiştir.²²

Vehip Bey'in mektup yazdığı kişilerden birisi de Şeyh Sırrı Efendi'dir. Şeyh Sırrı'nın kim olduğu hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Vehip Bey Şeyh Sırrı'ya yazdığı mektupta kendisinden istifade edemediğini, ancak hürriyetine kavuştuğunda bu durumu telafi edeceğini belirterek Selanik'in kaybindan duyduğu derin acıları ve bir daha orayı tekrar göremeyeceğinden duyduğu

²¹ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 13, Aynı emir çok az farklılıkla ATASE Arşivi'nde ve Emin'de de yer almaktadır, ATASE, BLH, Klasör No: 689, Dosya No: H 6, Fihrist:1-17, Emin, *Yanya Müdafaası*, İstanbul, Erkanı Harbiyeyi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi, 1927, s. 116

²² Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 13

üzüntüyü ifade eder. Ardından da esarete yaşadığı olayları anlatır. Buna göre Vehip Bey, tifo hastalığına yakalanmış ve bu hastalıktan ancak Yunan doktora rüşvet vererek tedavi olabilmıştır. Vehip Bey'in kaldığı otelin önüne sabahları sürü ile keçiler gelmekte ve gözünün önünde süt sağdırıp almaktadır. Vehip Bey'e göre insan memleket değiştirdikçe yeni bir hayatla karşılaşmakta ve zamanla bu hayata da alışmaktadır. Bir zamanlar ordugâhta açıkta uyuyan ve bu sırada yağmur yağdığında "*ninni dinler gibi*" hayatından memnun olan Vehip Bey artık bu ortama da uyum sağlamıştır.²³

Vehip Bey'in Yunanistan esaretinde mektup yazdığı kişilerden birisi de Necip Efendi'dir. Vehip Bey "*Muazzez Necibim*" hitabıyla başladığı bu mektupta arkadaşlık, dostluk ve kardeşliğin önemini vurgulamakta ve ardından imtihan sonucunu sormaktadır.²⁴

Vehip Bey'in mektuplarından en ilginç babası Mehmet Emin Efendi'ye yazdığı mektuptur. Vehip Bey mektubunun başında "*Peder-i şefkatperverim Efendim*" şeklinde hitap ettiği babasından esarete düştükten sonra bir daha haber alamamış ve bu duygularını mektubuna yansıtmıştır. Daha önce yazdığı mektupların babasına ulaşmamasını sorgulayan Vehip Bey, diğer tanıdıklarına da mektup yazdığını, en azından o kişiler vasıtasıyla irtibatın nasıl olup da sağlanamadığına şaşırılmaktadır. Anlaşılan babasından mektup alamaması Vehip Bey'i farklı düşüncelere sevk etmiş, "*Hürriyetini gasb ettiren bir evlad bana lazım değil mi diyorsunuz?*" sorusunu sormuş, aslında esir düşmektense şehit olmayı tercih ettiğini, ama bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Vehip Bey babasına askeri bilgiler de vererek, bu dönemin savaşlarının eski savaşlara benzemediğini, "*bir cenahın sukutuyla*" bütün ordunun bozulduğunu, üç saatlik mesafeye bile top ateşinin ulaştığını, iki ordu birbirine çok yakın olduğunda her yeri mermilerin kapladığını anlatmaktadır. Vehip Bey'e göre artık muharebeler bir din savaşı olmaktan çıkmış, vatan savunmasına dönüşmüştür. Bütün bu açıklamalardan sonra babasına şunları söyler:

"*Böyle çaresiz, elinden bir şey gelmez mahdumun esir oldu diye evladlıktan reddetmeye layıktır! Esir evlad yalnız ben değilim ya! Elli altmış bin ana kuzusudur*". Vehip Bey bu cümlelerin ardından Yunanistan'daki durumu hakkında bilgi vermekte; Yunan Hükümeti'nin ve halkın güzel muamele ettiğini, Hükümetin yönlendirmesiyle Yunan askerlerinin de kendilerine saygılı davrandıklarını belirtmektedir. Vehip Bey kardeşi Nakıyüddin'in Hadımköy'de

²³ Vehip, a.g.e., s. 15

²⁴ Vehip, a.g.e., s. 16

olduğunu haber aldığını yazmakta ve babasından burada askerlik görevinden dolayı mı bulunduğunu sormaktadır. Vehip Bey'e göre mağlubiyetlere üzülme yerine ibret alınmalıdır. Nasıl ki bir çiftçi bir yıl ürün alamadığında tarlasını ekmekten vazgeçmezse, yenilgiden sonra da vazgeçmek yerine çok çalışmalıdır. Böyle yapılırsa "*bir gün gelir ki, tâli-i harb bizim cihete de tevcih eder*". Bir taraftan da topluma intikam hissi kazandırılmalı, Fransızların Alsace-Lorraine için yaptıkları gibi kaybedilen yerlerin mutlaka bir gün geri alınacağı zihinlere yerleştirilmelidir.²⁵

Vehip Bey'in esaret döneminde mektup yazdığı kişilerden birisi de Yanya'yı birlikte savundukları ve sonunda beraberce esir düştükleri ağabeyi Esat Paşa'dır. Vehip Bey'in esir olduktan sonra Meyolonki kasabasına götürülmesine karşılık, Esat Paşa Atina'da tutulmuş ve bu sırada Atina Otelinde kalmıştır. Vehip Bey, Esat Paşa'ya 1913 yılının Temmuz ayında yazdığı ilk mektubunda; Yanya'nın düşmesinden sonra Meyolonki kasabasına götürüldüklerini belirtmekte, ancak "*eimme-i askeriye*" mensubu olduğu halde diğer askerler gibi muamele görerek kışlaya hapsedildiğinden şikayet etmektedir. Burada dikkat çeken konu; Vehip Bey'in bir topçu subayı olmasına rağmen kendisini tabur imamı olarak göstermesi ve böylece Cenova Antlaşması hükümlerinden yararlanmaya çalışmasıdır.²⁶ Çünkü Cenova Antlaşması hükümlerine göre "*memurin-i ruhaniye*" esir muamelesi görmeyecekti. Vehip Bey anlaşılan bu hükümden yararlanmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Önce kışlaya hapsedilmiş, günlerce dışarıya çıkarılmamış, burada hastalanmış, hastanede tedavi görmüş ve daha sonra otelde kalmaya başlamıştır. Ancak aylardır hiç maaş almadığından çok sıkıntılı günler geçirmiş, masraflarını karşılamak için borçlanmıştı. Bu arada Cenova Antlaşması'na göre serbest bırakılması ya da eğer "*sımf-ı harb*" kabul ediliyorsa bu sefer de subay tahsisatı verilmesi için başvurmuş, fakat bir cevap alamamıştır. Vehip Bey, bu durumu ağabeyi Esat Paşa'ya Yanya Muharebeleri'nin "*en büyük kumandanı*" olmasından dolayı yazdığını belirtmekte, ya serbest bırakılmasını, ya da geçimini sağlayacak tahsisatın verilmesini istemektedir.²⁷

Vehip Bey, Esat Paşa'ya yazdığı mektubun bir benzerini Harbiye Nezareti'ne de yazmış ve aynı ifadeleri tekrarlamıştır. Bu mektup 1 Kasım 1913

²⁵ Vehip, *Yunanistan Hatıratından Bir Nebze*, s. 17-18

²⁶ Vehip Bey gerçekte bir topçu subayıdır. Bkz, Nizamoğlu, *Vehip Paşa'nın Hayatı*, Ek-8, Ek-9

²⁷ Vehip, a.g.e., s. 18

tarihlidir ve Yunanistan'la Atina Antlaşması yapılmasından kısa bir süre önce yazılmıştır.²⁸

Vehip Bey'in hatıratında yer verdiği son mektup yine ağabeyi Esat Paşa'ya hitaben yazılmıştır. Vehip Bey, 29 Ekim 1913 tarihli mektubunda Esat Paşa'nın daha önce yazdığı mektuba cevap verdiğini yazmakta ve çektiği sıkıntıları tekrarlamaktadır. Yunan Hükümeti Vehip Bey'in de aralarında yer aldığı "memurin-i ruhaniyeye" hiç maaş vermemiş ve sefaletle düşmelerine neden olmuştur. Vehip Bey bundan dolayı Esat Paşa'nın aracılığıyla kendilerine de maaş verilmesini talep etmektedir.²⁹

Vehip Bey'in hatıratında muhtevasını belirtmediği, ancak yazışmalar yaptığı diğer kişiler ise şunlardır: Venizelos'a dilekçe, Venizelos'a 42 kelimeli telgraf, Galip Kemali Bey'e iki defa mektup, Esat Paşa'ya 56 kelimeli telgraf, Esat Paşa vasıtasıyla Harbiye Nezareti'ne dilekçe, Hasan Tosun Bey'e mektup ve Necip Efendi'ye iki defa mektup.³⁰

Vehip Bey hatıratında, esaretten dönüşü hakkında da bilgi vermiştir. 14 Kasım 1913 tarihinde yapılan Atina Antlaşması'ndan³¹ iki hafta sonra Meyolonki'den ayrılarak Bahr-i Ahmer Vapuru'na binmiş ve 3 Aralık 1913'de Derince'ye ulaşmıştır.³² Vehip Bey'in dokuz ay süren esaret hayatı böylece sona ermiş, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra 6 Ocak 1914 tarihinde Albaylığa terfi etmiş ve ardından da 22. Hicaz Fırkası Komutanlığı'na tayin edilmiştir.³³

²⁸ Vehip, a.g.e., s. 18-19

²⁹ Vehip, Yunanistan Hatıratından Bir Nebze, s. 19-20.

³⁰ Vehip, Yunanistan Hatıratından Bir Nebze, s. 18-19. Vehip Bey'in esaret döneminde bir Osmanlı-Yunan ittifakı için uğraştığı bilgisi de vardır. Ancak Vehip Bey eserde buna hiç değinmemiştir. Bkz, Mahmut Şevket Paşa, Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, Arba Yayınları, İstanbul, 1988, s. 142-202.

³¹ Antlaşmanın 8. Maddesinde "*Usura-yı Harbiye ile askerliğe veya huzur ve asayiş-i umumiyeye ait tedabir icabıyla tevkiif olunmuş olan bilcümle eşhas, muahede-i hazıranın imzasından itibaren bir ay müddet zarfında veya mümkün ise daha evvel mübadele kılınacaktır*" hükmü yer alıyordu. ATASE, BLH, Klasör No: 22, Dosya No: 50, Fihrist: I-1.

³² Vehip, Yunanistan Hatıratından Bir Nebze, s. 19, 14 Aralık 1913 tarihinde esirlerin gönderildiği, "*Akd-i sulhu müteakib Yunanistan'daki esirlerden 1.262 zabıt, 27.144 nefer hem kâmilan Osmanlı vapurlarıyla Tuzla'ya sevk kılınmıştır*" şeklinde bildirilmişti. ATASE, BLH, Klasör No: 33, Dosya No: 6, Fihrist: I-15

³³ Safahat Cetveli, Askerlik Safahat Belgesi, Nurcan Aslan – Hülya Toker, Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Albay ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, C. II, s. 491, İsmet Görgülü, Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, Harp Akademileri Basımevi, 1983, s. 317; Ilgar, İhsan: "I. Dünya

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Balkan Savaşları'nda Garp Ordusu'nun Yunanlılara mağlubiyeti sonrasında esir olan pek çok subay ve binlerce asker vardır. Bu subaylardan birisi de Yanya Müstahkem Mevki Komutanı Vehip Bey'dir. Vehip Bey, dokuz ay süren esaret hayatını kısa da olsa bir hatırat şeklinde kaydetmiş ve bu hatırat günümüze kadar gelmiştir. Vehip Bey, bu hatıratla öncelikle Yunanistan'la ilgili çeşitli gözlemlerine yer vermiş, kendi tespitlerini aktarmaya çalışmıştır. Elbette savaşta yenildiği ve esir düştüğü bir ülkeye dair gözlemleri büyük önem taşımaktadır. Vehip Bey, genellikle Yunanlılar hakkında pek olumlu kanaatler belirtmemiş, gözlemlerinde olumsuzluklar daha geniş bir yer tutmuştur. Bu hatıratla; Yunan ordusunu disiplinsiz olarak gören, ülkedeki rüşvetten şikâyet eden, özellikle sürekli olarak hayat pahalılığından yakınan bir Osmanlı subayı görmekteyiz. Vehip Bey, Yunanlıların olumlu yanları olarak dinlerine bağlılıklarını ve vatan sevgilerini öne çıkarır. Ancak bunu yaparken de çok basit tespitlerden genel yargılara ulaşır. Örneğin, Yunanlıların dindarlıklarının göstergesi cenaze geçerken ayağa kalkmaları ve istavroz çıkarmalarıdır. Vehip Bey sık sık Yunanistan'la Osmanlı ülkesini karşılaştırmakta, bunlardan çeşitli sonuçlar çıkarmaktadır. Örneğin, kapitülasyonların olmaması Yunanistan'da yerli sanayinin güçlenmesine neden olmakta, ancak pahalılık ortaya çıkmaktadır. Yine Yunanistan'da jandarmanın polis, zabıta, tahsildar, vs. görevlerini de yapmasını takdir eden Vehip Bey, Osmanlı ülkesinde de aynı uygulamayı teklif etmektedir.

Vehip Bey hatıratında Yunanistan'da çektiği sıkıntıları da açık bir şekilde yansıtmıştır. Esareten kurtulmak için kendisini "*memurin-i ruhaniye*" olarak göstermiş, ancak bundan dolayı da çok büyük sıkıntılar yaşamış, aylarca maaş alamamıştır. Durumunu anlatmak için deyim yerindeyse çalmadık kapı bırakmamış Esat Paşa, Harbiye Nezareti ve Venizelos'a mektuplar yazmış, ancak bir sonuç elde edememiştir.

Vehip Bey, Balkan Savaşları'nın en uzun süre direnen yerlerinden birinin komutanıdır. Savaş sonrasında çeşitli suçlamalara da maruz kalmıştır. Ancak hatıratında Yanya'da yaşananlar çok fazla bir yer tutmamaktadır. Vehip Bey, mağlubiyeti silah ve cephane eksikliğine, iaşe ihtiyacının karşılanamamasına ve Yunanlıların askeri üstünlüklerine bağlamaktadır. Bu hatırat sayesinde Vehip Bey'in Yanya'nın kaybıyla ilgili kendi düşüncelerini öğrenmiş bulunuyoruz. Bu

Savaşı'nın Ünlü Komutanlarından: Vehib Paşa", *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, Haziran 1972, Sayı: 5, s. 18-19.

elbette çok önemlidir. Ayrıca bu hatıratla Vehip Bey'in dokuz ay süren esaret döneminde yaşadığı olaylar, yaşadığı kasaba, ailesiyle münasebetleri ve esaretten tekrar ülkesine dönüş zamanı aydınlanmış olmaktadır.

Aslında bu hatıratın Yanya'nın kaybıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler elde edilebileceği ümit etmekte idi. Fakat bu beklenti tam olarak karşılanmasa da, yukarıda ifade edilen konuların aydınlanmış olması bile bu hatıratı bu açıdan önemli hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

ATASE, BLH, Klasör No: 22, Dosya No: 50, Fihrist:1-1

ATASE, BLH, Klasör No: 33, Dosya No: 6, Fihrist:1-15

ATASE, BLH, Klasör No: 689, Dosya No: H 6, Fihrist:1-17

Vehip Kaçı Askerlik Safahat Belgesi

Vehip Kaçı Safahat Cetveli

B. Hatıra Eserler

Vehip: **Yunanistan Hatıratından Bir Nebze**, Milli Kütüphane Elyazması
Eserler Bölümü 52 Hk 885

Mahmut Şevket Paşa: **Sadrızam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü**, Arba Yayınları, İstanbul, 1988

Emin: **Yanya Müdafaası**, Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi, İstanbul, 1927

C. Tetkik Eserler

Aslan, Nurcan; Toker, Hülya: **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Albay ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, C. II, Ankara, 2009.

Görgülü, İsmet: **Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar**, Harp Akademileri Yayını, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1983.

D. Makaleler

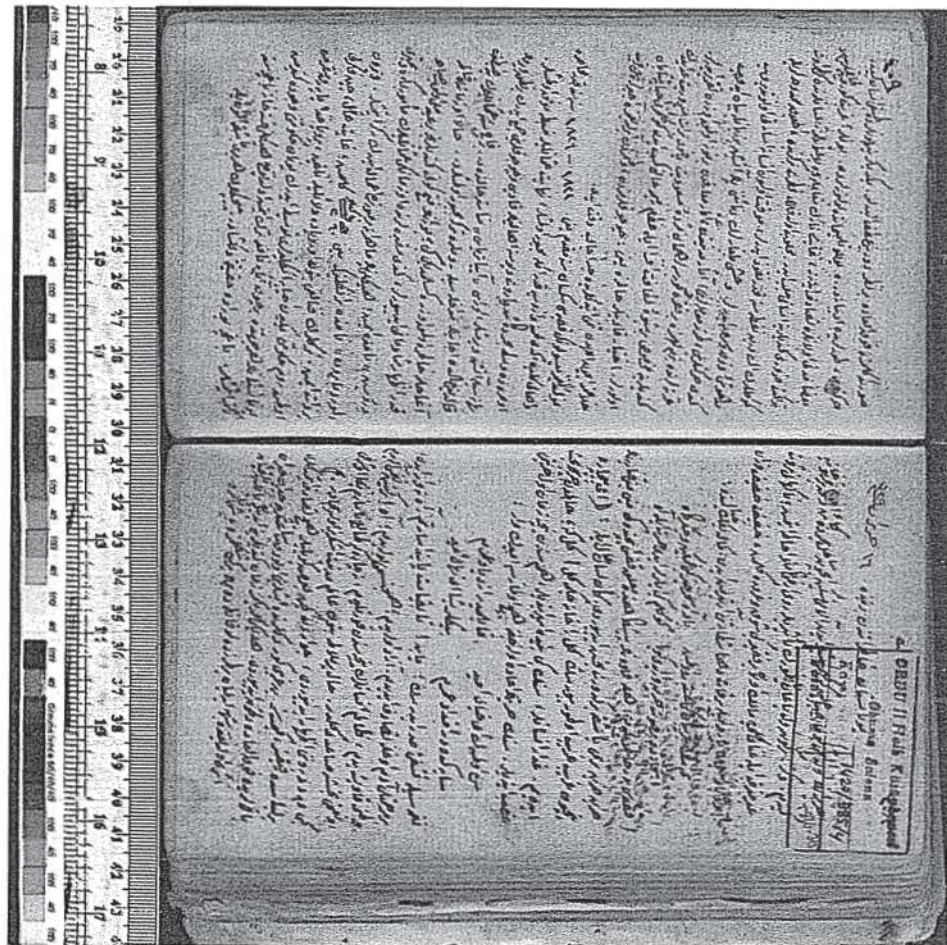
İlgar, İhsan: "1. Dünya Savaşı'nın Ünlü Komutanlarından: Vehib Paşa", **Hayat Tarih Mecmuası**, İstanbul, Haziran 1972, Sayı: 5, s. 13-21.

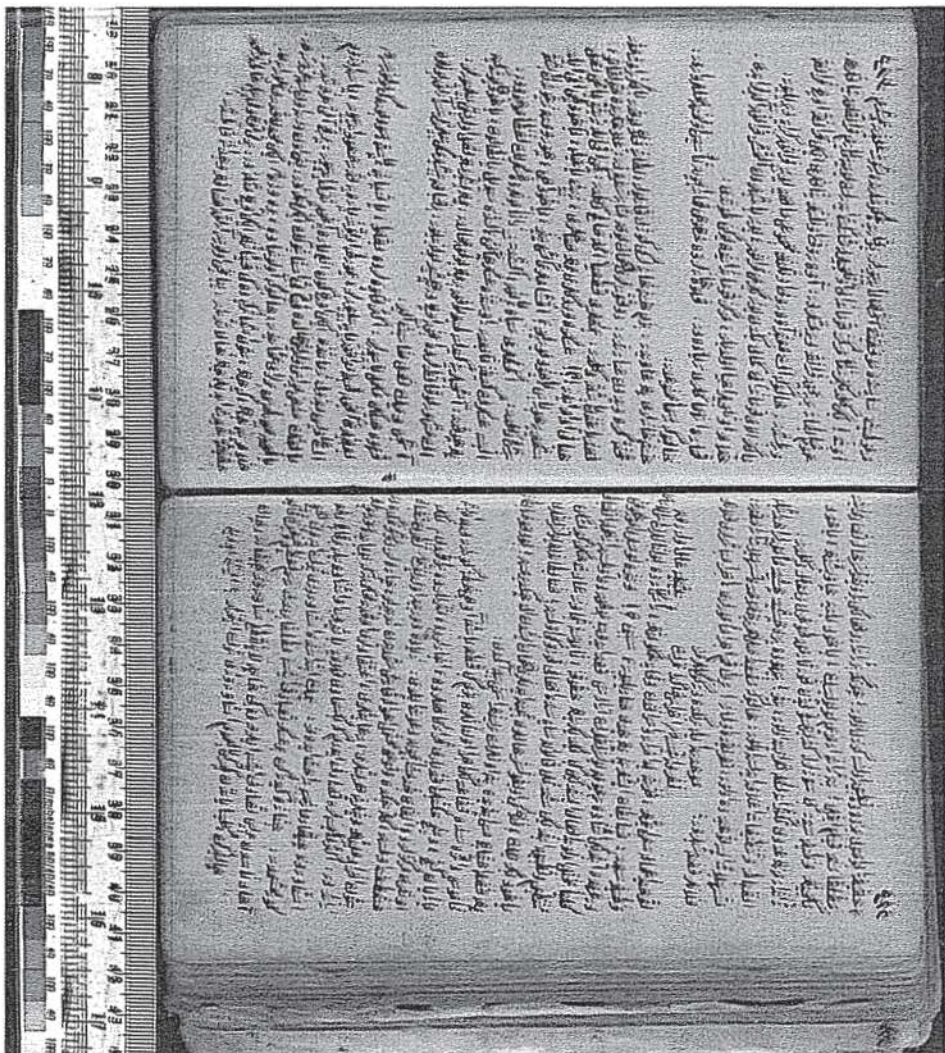
E. Tezler

Nizamoğlu, Yüksel: **Vehip Paşa (Kaçı)'nın Hayatı ve Askeri Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010.

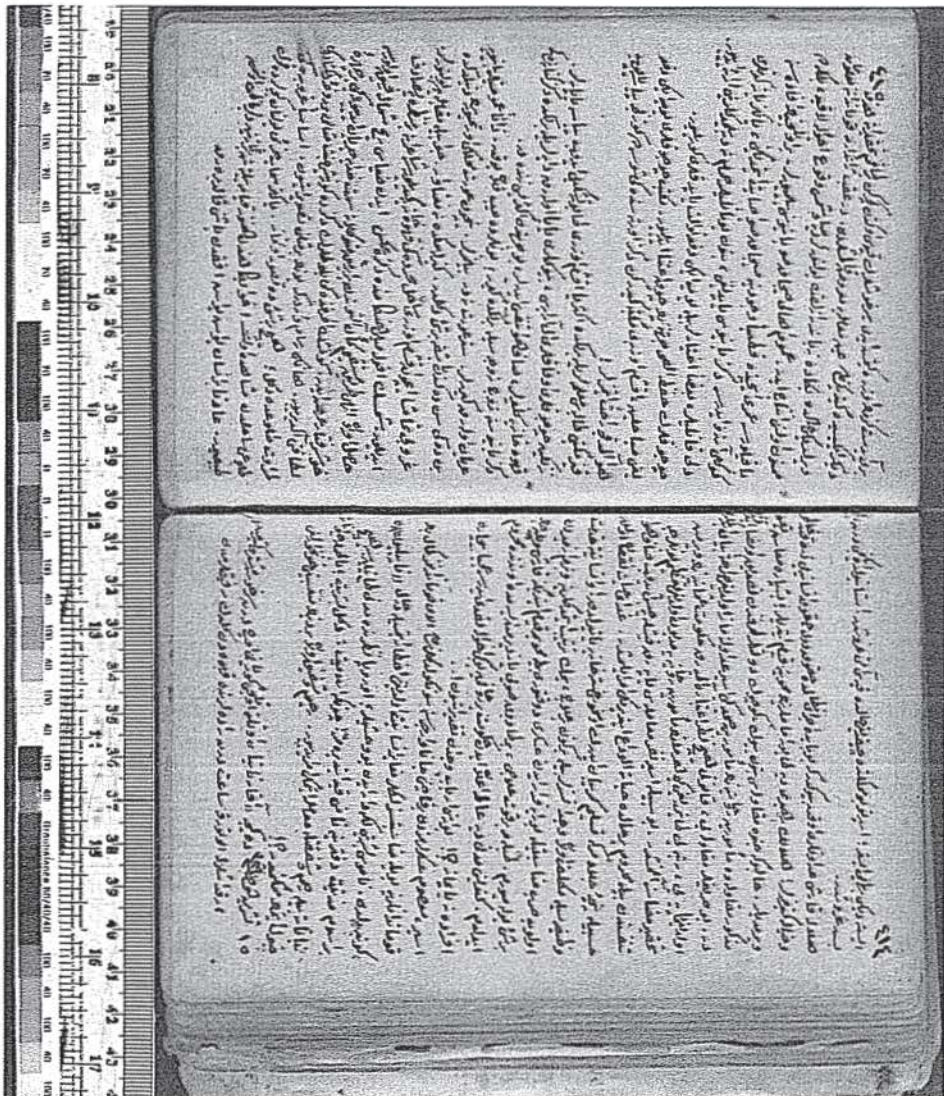
EK

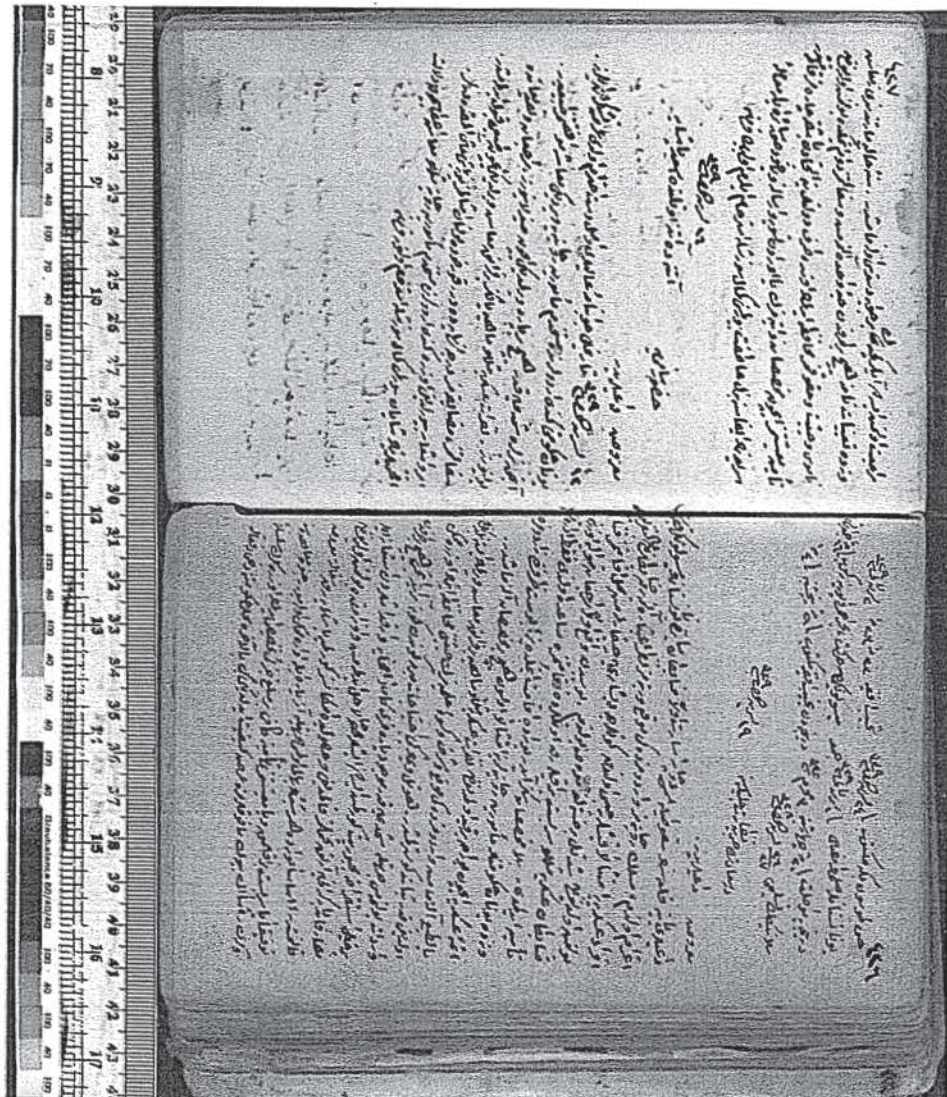
Vehip Bey'in Yunanistan Hatıratı'ndan Bir Nebze adlı eserinin orijinal nüshası.

[illegible][illegible]

ÖZET**YANYA MÜSTAHKEM MEVKİ KOMUTANI VEHİP BEY'İN
(PAŞA-KAÇI) YUNANİSTAN ESARETİNE DAİR HATIRATI**

Balkan Savaşı'nda Yanya Müstahkem Komutanlığı görevinde bulunan Vehip Bey'in yirmi sayfadan oluşan hatıratı ilk defa bu makalede değerlendirilmektedir. Vehip Bey bu eseri Yunanistan'da dokuz ay süren esareti sırasında kaleme almıştır. Eserde o sırada Binbaşı rütbesinde bulunan bir Osmanlı subayının Yunanistan'a ait izlenimleri, Yunanistan'la Osmanlı Devleti'nin karşılaştırılması, esaret sırasında yaşadığı sıkıntılar ve Yanya'nın kaybıyla ilgili tespit ve hatıraları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vehip Bey, Yanya, Yunanistan, Esat Paşa